

ez a bizottság tekintélyének rovására lenne s némi bizalmatlanságot rejtene magában, sőt még a szakelőadót is feszélyezné. De különben is az ellenbírálatok a legtöbb esetben csakis elfogult vitatkozásokra és a legjobb esetben, mint Bozóky helyesen mondja, önkéntelenül kölcsönös engedményekre vezetnének. Ezek közül pedig egyikre sincs szüksége a tanügynek. Másrésztől azonban, hogy bizonyos fel-fogások, irányok és rendszerek megcsontosodását elkerüljük, kívánatosnak tartanám, hogy a bizottság tagjainak működése bizonyos időszak leteltével, a meghosszabbítás és megújítás kizárásával, megszűnjék és így a tagok teljesen kicserélődjenek.

Ezek azok a javaslatok, melyeket a tankönyvbírálás pedagógiai, didaktikai és különösen adminisztratív szempontjainak tekintetbe vételével és a tapasztalat útmutatása szerint megvalósítandóknak vagy legalább is meggondolandóknak tartok.

Acsay István.

IRODALOM.

A háború és az iskola. Háborús előadások az Orsz. Pedag. Könyvtárban és Tanszermuzeumban. Budapest, 1915. Franklin-Társulat, kis 8°, 239 l., 4 kor.

Ez a könyv, mely 9 előadónak dolgozatát tartalmazza, a magyar háborús pedagógiai irodalomnak olyan jelentős terméke, hogy ezen a helyen érdemileg kell vele foglalkozni: nem hagyományos kollegiális alapon, hanem tárgyilagos kritikával, mely a hiányok és rések feltárásától sem riad vissza. Ami a könyv anyagát illeti, maga az Előszó elismeri, hogy «az előadások nem ölelik fel mindazon kérdések komplexumát, melyek a háború és az iskola kapcsolatából fakadhatnak». Ami pedig azt illeti, vajjon az elmondottak újak-e, érdemesek-e, az egyik szerző ritka őszinteséggel maga beismeri, «hogy a hallgatóságnak objektív ítélete vajmi gyakran ellenkezik a felolvasónak szubjektív ítéletével» (206. l.). Így gondolkodik nagyjában a bíráló is: az előadások belső érték, terjedelem, sőt nyelv dolgában is meglehetősen eltérnek egymástól; a belső egység rovására nem egy helyen ismétlődő, szószaporító terjengősség uralkodik, mely szívesen kalandozik el a bizonytalan jövőbe és csak ritkán kapcsolódik bele a múltba; mások viszont a kitűzött területnek csak egyes részeit ölelik fel, avagy egyoldalúságba, irányzatosságba sodródtak. Jóllehet ez a könyv is osztozik a gyűjteményes művek rendes sorsában: nem egységes és nem rendszeres, érdemét éppen nem vonjuk kétségbe; jótékony, felvilágosító hatását bizonyosnak vesszük; minél szélesebb körben való elterjedését

kivánatosnak tartjuk. Terünk nem engedi, hogy valamennyi előadással behatóan foglalkozzunk — *Urhegyi Alajos* és *Végh József* gyakorlati tanításának különben is a való élet adta meg igazi értékét — tehát azokra szorítkozunk, amelyeknek tárgya, tartalma vagy feldolgozási módja (javaslatok!) ezt különösen indokolttá vagy kívánatossá teszi.

Friml Aladár egy kitünő új német hivatalos kiadvány, továbbá *Kerschensteiner* és *Miklóssy* alapján fejtegeti az állampolgári nevelésnek és a háborúnak viszonyát 29 lapon és befejezésül áttekinthetően foglalja össze az eredményeket. Mintha némi ellenmondás rejlenék az egyoldalú háborús szempont és a következő mondat között: «Az állampolgári nevelés és háború kapcsolatainak vizsgálatánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a szempontot, hogy az állampolgári nevelés céljait a békében dolgozó állam, társadalom és egyén közös érdekei határozzák meg» (11. l.). Talán nagyobb figyelemben lehetett volna részesíteni a mi különleges hazai viszonyainkat is (különböző nemzetiségek, felekezetek stb.), továbbá ezen ismereteknek terjedelmét és közlési módját a különböző fokú iskolákban; amazokról érdemileg szól *Imre Sándor* tanulmányának 7. pontjában (80. l. f.). A 17. lapon a jegyzetben a szerző azon csodálkozik, hogy akadnak olyan tanulók, akik nem tudják, hogy katonai ügyben a járásbíróshoz vagy a szolgabíróhoz kell-e fordulniok. Mi azt hisszük, hogy akadnak ilyen tanárok is. Nekünk különben is úgy tetszik, mintha világszerte nálunk úgy mint külföldön, túlnagy fontosságot tulajdonítanak a külső, alaki állampolgári nevelésnek, mely egymagában még nem biztosítja a fődolgot, a jó polgárt.

Gyulai Ágost 31 lapra terjedő tanulmányában «A háború és az irodalom» viszonyát ismerteti. Arra a kérdésre keres választ, «hogy a háborúk hogyan és mikor, milyen törvények szerint termékenyítik meg az irodalmat értékes alkotásokra s miképpen lesznek ezúton a nemzeti nevelés eszközeivé» (43. l.). Érdekes történeti visszapillantás során megállapítja azt az örök igazságot, hogy a háborúk történetének és a háborús költészetnek mint nevelő eszköznek kiválóképpen hazafias jellege van (47. l.), amiért is a magyar történelem és irodalom nemzeti nevelésünk sarkkövévé lett (57. l.). A mai háború és irodalom kölcsönhatása a németeknél és nálunk pedagógiai irányzatot mutat. Talán kissé élesebben lehetett volna elválasztani a tudományos irodalmat, a szépirodalmat és a költészetet, ez utóbbiak kinövésére utalni (esetleg 1—2 sikerült terméket bemutatni)¹ és a német mellett, amennyire a fogyatékos adatok megengedik, legalább utalni a többi nemzetek háborús irodalmára is.

¹ L. Sebestyén K. cikkeit: «A háború költészete» (Népt. Lapja 1914—5).

Lechnitzky Gyula tanulmánya «A pedagógiai munka szervezésének új feladatairól» (38 l.) minden pedagógiai gondolkodás és tevékenység középpontjába állítja a szervezés hatalmas gondolatát, a németeknek azt a csodás «*Organisation*»-ját, melyet most barát és ellenség egyaránt elismer és amelyet ők «eine typisch deutsche Kraftentfaltung»-nak mondanak.¹ Feltétlenül igaza van, amikor tanulmányának befejezésében azt a tételt állítja fel, «hogy a helyesen szervezett nemzetnevelés a hathatós nemzetvédelem legfontosabb feltétele és biztosítéka» (140. l.). Azonban alighanem téved ebben a mondatában, hogy «a pedagógiai munka szervezésének törvényszerűségét sem kutatták még ki» (123. l.). Ez, legalább a németeknél, részben már megtörtént, sőt hozzátehetjük, hogy nemzetközi viszonylatban is rendelkezünk már e szervezkedésnek néhány igen értékes elemével, intézményével, amelyeket a háború — reméljük — csak ideig-óráig lesz képes háttérbe szorítani. *Lechnitzky* a pedagógiai szervezésre a hadsereget állítja oda mintának, amihez mi annál szívesebben járulunk hozzá, mert egy régebbi írásunkban: «*Összehasonlító aforizmák a katonai és polgári nevelés köréből*» (Budapest, 1888) kétévi tapasztalás, egy cs. és kir. alreáliskolában szerzett bepillantás és ugyanott folytatott gyakorlati tanítás alapján ajánlottuk azt, amire őt elmékedése vezeti. El-elgondolkodva ezen a szervezésen, amelyet most világszerte valósággal a jövő kulcsának tekintenek, kritikai érzékünk ismét csak azon akad fenn, ami ezt a szervezetet megteremti, lelket önt belé, s ez az ember. S itt *Imre Sándor* cikkére kell utalnunk, aki szerint «a köznevelés egységét a személyek biztosítják» (70. l. f.). Számos sürgős és életrevaló eszméje, javaslata közül még csak egyet ragadunk ki, melytől joggal reméli pedagógiai életünknek eleven fellendülését. Értjük azt a «fúrge, mindenre figyelő, minden mozgalmat és cikket ismertető, gyakran megjelenő» és tegyük hozzá független pedagógiai folyóiratot, mely egészséges kritikát vinne bele kritikátlan pedagógiai életünkbe.

Littke Aurél előadása «A háború és a földrajz» (24 l.) érveinek súlyával mindenkit meg fog győzni a földrajzi ismeretek elsőrendű fontosságáról, mely azoknak jóval külön felkarolását teszi szükségessé. A szerző helyesen világítja meg azt a hagyományos tévedést, mely csupán külső földrajzi ismereteket hajszol (146. l.), ellenben elhanyagolja azt a részt, mely a jelenségeknek belső, okozati összefüggését világítja

¹ Idevágó gyűjteményemből álljon itt a következő német meghatározás: Szervezni annyi, mint valamennyi erőt minél célszerűbben és tökéletesebben kihasználni, úgy hogy a legcsekélyebb tőke és munkabefektetéssel a legnagyobb hasznot, illetőleg eredményt érjük el.

meg (155. l.). Nem kevésbé értékes az a gondolata, mely a földrajz-tanításnak legfőbb hivatását abban látja, hogy a történelmi és magyar irodalmi oktatással együttesen az ifjúság nemzeti nevelésének alapjait lerakja és a nemzeti öntudatot növelje (150. l.). Abban azonban kissé túllő a célon, amikor azt írja, «hogy az emberiség és a nemzetek boldogulásának egyik tudomány sem szolgálhat annyit, mint a földrajz» (157. l.). E sorok írója, aki sokat érintkezik a külfölddel, még egy fontos, mondhatni nemzeti földrajzi kötelességre gondol. Arra, hogy minden alkalmat fel kellene használni annak az immár szövet-ségesileg jóakaró, de még mindig elfogult és hihetetlenül tájékozatlan külföldi véleménynek felvilágosítására, kioktatására a mi magyar politikai, történelmi és földrajzi viszonyainkat illetőleg.

A legterjedelmesebb értekezés (41 l.) a *Quint József*, aki a háború és a testi nevelés kérdéséről elmélkedik hosszasan, bár mindig végig érdekesen. «Gondolataim messzire elragadtak. Talán mégis inkább a háborúnak közvetlen hatásairól kellett volna tárgyalnom», mondja a végén ő maga (205. l.). Ebben igazat adunk neki, mert tanulmánya a testi nevelés egészét inkább általánosságban öleli fel, majd egyenként ismerteti, méltatja a különböző rendszereket, és tétéleiben (204—5. l.) sincs egyetlen egy, mely a háborúval állna kapcsolatban. Megelégedéssel olvastuk és egész terjedelmében magunkévá tesszük azt, amit az ifjúság katonai nevelésének túlhajtásáról (173. l. f.), a svéd-dán torna feltételes értékéről (187. l. f.) és a természetes testgyakorlásról (202. l.) mond. Abban is igaza van, hogy «a testgyakorlás csak töredéke a test nevelésének» (176. l.), amely tétel után hiányzik az áthidalás. Ellenben egészen nem érthetünk egyet a következőkkel; «A testnevelés a nemzetnevelés alapja, azért a nemzet kultúrájának minden munkása szerezzon jártasságot alapelveiben», és «Minden tanító és tanár szakképzett testnevelő legyen». Annak sem vagyunk hívei, hogy magyar és főleg a tanítósnak rendelt könyvet kényszerítő szükség nélkül lépten-nyomon terjedelmes, sőt egész lapra is terjedő német s angol nyelvű idézetekkel tarkítsunk (lásd: 172—176., 179., 186., 191., 196. lap).

Szabó László: «A háború ethikai vonatkozásai az iskolában» (14 lap). Már a bevezetésben megérezzük, hogy a szerzőt nem ragadta el a háborús láz és tud önállóan gondolkodni. Helyesen utal a «háborús pedagógia» némely túlzására, aminek, úgy látjuk, ellenkező irányban maga is áldozatul esik. Így a 208. lap alján hangoztatott tétélei ellenmondásra ingerelnek. Szól azután a 211. lapon azokról a több oldalról és külföldön is megállapított ellentétekről, amelyek az ethikai fogalmak és a háború tényei között vannak. Az ifjúságot az eseményeken kívül még szóbeszéd útján is fenyegetik erkölcsi veszé-

lyek. A nevelőnek mindezekkel szemben meg kell védenie, óvnia az ifjú lélek harmóniáját, amire, szerzőnk szerint, az igazság megismertetése a legjobb ellenszer. Ezzel új probléma elé állítja az olvasót és ahelyett, hogy ennek megoldására kielégítő útbaigazítást adna, más térre csap át, a felelettel adós marad és hirtelen befejezi az így is gondolatokat keltő töredéket.

Imre Sándor «A köznevelés belső egysége és a nemzeti egység» (38 l.) című tanulmányában mindjárt a bevezetésben (67. l.) megállapítja, hogy mi magyarok «mindmáig sem az iskola erejét nem fejtettük ki teljesen a nemzet érdekében, sem a nevelés sokféle tényezőjének a közös célra való irányítását komolyan meg nem kíséreltük». Ezután megvilágítja a nevelés egysége körül felmerülő nehézségeket és aggodalmakat. A külső egységnél fontosabb a belső, melynek forrása a közös nemzeti tudatosság, az ebből fejlődő összetartozás és felelősség érzése (75. l.), szóval a közös tárgyú gondolkozás. Felette tanulságos a köznevelés tényezőinek áttekinthető összeállítása a 79. lapon. Majd behatóan foglalkozik a hivatalos nevelők belső egységének megalapozására szolgáló módokkal, amelyeknek gazdag sorozatát tárja elénk: irodalmi és neveléstudományi szaktanulmányok, szinte végnélküli szaporítása a továbbképző szünidei tanfolyamoknak, értelmes iskolafelügyelet, a szaksajtó tudatos szervezése és munkássága, a minisztérium belső egysége stb. Már ebből is látható, hogy itt egy meleg szívvel és éles elmével megszerkesztett nagyszabású nemzeti nevelés- és iskolaügyi tervvel állunk szemben, amelynek belső értéke és országos jelentősége változatlanul fennáll a béke idejére is; sőt kiváltképpen akkor. Hogy mégis «háborús előadás» keretében jelenik meg, azt a szerző a bevezetésben és a befejezésben okolja meg. Amott utal arra, hogy épp a jelen rójja ránk parancsolóan azt a feladatot, hogy az iskolát és az egész köznevelést a jövő nemzeti feladatok szolgálatába állítsuk. Emitt pedig a 100—101. lapon részletesen felsorolja azokat a feladatokat, amelyeket a háborús állapot és hangulat közvetlen hatása alatt kellene első sorban megvalósítani. A mindvégig magas szintájon mozgó, tudományos szellemben megírt tanulmányhoz csak azt a kritikai megjegyzést fűzném, hogy ez is feltűnteti Imre Sándor egyéb írásainak közös jellemző vonását: a feldolgozandó tárgynak teljes, tudatos áttekintését, az eszmékben, javaslatokban való nagy, szinte túlságos gazdagságát. Magasröptű pedagógiai idealizmusával ő játszva diadalmaskodik az alantjáró pedagógiai realizmuson. Csak attól tartok, hogy ez a dúsan megrakott, évekre, sőt évtizedekre szóló program az amúgy is nehézkes kezdeményezőket egészen elriaszthatja.

Még néhány külsőséget óhajtok röviden érinteni. Ugy gondolom,

hogy a gyűjtemény szerkesztője helyesen tette volna, ha ezeknek az előadásoknak együttes kiadásánál a szerzőket arra bírja, hogy — a tartalomnak teljes érintetlensége mellett — bizonyos egyöntetű be- és felosztást kövessenek. Az élén adják meg a tervezetet (l. pl. Lechnitzky 103. l.), a végén, lehetőleg tétélekbe foglalva, az eredményeket (l. pl. Imre 100. l.), esetleg a forrásokat is (l. pl. Littke 163. l.). Az Előszóban nem találkoztunk annak a férfúnak a nevével, akinek égisze alatt folyt le ez az előadás-sorozat; a könyvből pedig hiányoznak azok a beszédek, amelyekkel az illető ezt a vállalkozást bevezette, illetőleg befejezte. Végül még egy ártatlan kérdés kívánczik minden célzás nélkül tollunk hegyére. Vajjon mi magyarok valóban akkora papirosbőséggel és olvasóközönsséggel rendelkezünk, hogy ugyanazt az írásunkat kétszer, sőt háromszor is le kell nyomtatni?

A pedagógiai háborús előadásokat minden tanítónak, tanárnak érdemes elolvasnia.

Kemény Ferenc.

Dr. Bárány Gerő: Ethikai előadások. Néptanítók Könyvtára 51—52. füzet. Bpest, 1915, Lampel, n. 8° 207 l., 2 K.

Bárány Gerő könyve azokat az előadásokat foglalja magában, amelyeket a szerző a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium felkérésére tartott s amelyekben az ethika nagy kérdéseit, problémáit, részben elfogadott eredményeit óhajtotta népszerű modorban megismertetni. Mindenik előadás, a könyvnek minden fejezete arról tanuskodik, hogy Bárány helyes érzéssel tudta megállapítani azokat a tényeket és kérdéseket, amelyek felé tanítókból álló hallgatóságának érdeklődése bizonyára fordul és világosan látta azokat a mélyen levő szájakat, amelyek az erkölcsiség felől a kultúra felé vezetnek s a kultúra területéről az erkölcsiség mezejére nyúlnak át. Természetes dolog, hogy fejtegetései közben nem egy olyan állítással is találkozunk, amelyet elfogadni hajlandók nem vagyunk és amelyek esetleg behatóbb tárgyalást kívántak volna. Ide sorozhatjuk különösen a tudományról, a filozófiáról s a filozófia körében az úgynevezett érték-tanokról szóló fejtegetéseket, amelyek az egész könyvnek mintegy bevezetését tartalmazzák s éppen ezért a bíráló nézete szerint bővebb ismeretelméleti megalapozásra szorulnak. Az emberi cselekvések erkölcsi megítéléséről szóló szakaszban kétségtől Paulsen hatása érvényesül abban a szelídített biologizmusban, amely Báránynál alig észrevehetően nyilatkozik, ami egészen magától értődő dolog olyan frónál, akinek nemes idealizmusa magasabb szempont alá helyezve vizsgál minden kérdést. Ez előadások jellegéből és céljából következik, hogy az erkölcstannak elméleti részénél csak keveset időzik.